

Unapređenje medicinske prakse u Hrvatskoj pomoću Cochrane kolaboracije

Livia Puljak(1), Dalibora Rako (2)

(1) Zavod za anatomiju, histologiju i embriologiju, Medicinski fakultet u Splitu, Split, Hrvatska

(2) Hrvatski centar za globalno zdravlje, Medicinski fakultet u Splitu, Split, Hrvatska

Sažetak

Hrvatski ogranak Talijanskog Cochrane Centra je osnovan 2008. godine s ciljem promicanja medicine utemeljene na dokazima, Cochrane kolaboracije i Cochrane knjižnice u Hrvatskoj te da potakne hrvatske zdravstvene djelatnike da postanu autori Cochrane sustavnih preglednih članaka. Od svog osnutka 1993. godine, Cochrane kolaboracija je posvećena pripremanju, održavanju i promicanju sustavnih preglednih članaka u korist kliničke medicinske prakse. Cochrane knjižnica je rezultat međunarodnog nastojanja tisuća dobrovoljaca i malog broja profesionalnog osoblja zaposlenog u Cochrane centrima. Cochrane Public Health Group je skupina odgovorna za izradu sustavnih pregleda o učinkovitosti intervencija na populacijskoj razini koje nastoje utjecati na društvene odrednice zdravlja i blagostanja. Glavni cilj Hrvatskog ogranka Talijanskog Cochrane centra je pružiti edukaciju na hrvatskom jeziku te potaknuti interesne skupine u zdravstvu da se aktivnije uključe u korištenje i stvaranje najboljih dokaza koji će koristiti pacijentima i kliničkoj praksi. Ovaj članak pruža pregled strukture i osnovne informacije o Cochrane kolaboraciji, Cochrane knjižnici, pristupu ovom resursu u Hrvatskoj te ciljeve Hrvatskog ogranka Talijanskog Cochrane centra.

Ključne riječi: sustavni pregledni članak, Cochrane kolaboracija, Cochrane knjižnica, testovi dijagnostičke točnosti

Napomena: Ovaj članak je izmijenjena verzija članka Puljak L, Rako D. Unapređenje medicinske prakse u Hrvatskoj pomoću Cochrane kolaboracije. *Biochemia Medica*. 2009;19(3):260-5. Članak je pripremio Dario Sambunjak, voditelj Hrvatskog ogranka Talijanskog Cochrane centra.

Uvod

Hrvatski ogranak Talijanskog Cochrane centra (HOTCC) je svojim osnutkom 2008. godine unio dašak svježine u događanja u medicini utemeljenoj na dokazima u jugoistočnoj Europi. HOTCC je nakon dvogodišnjih priprema za osnivanje postao jedan od 26 međunarodnih centara Cochrane kolaboracije. Sva nastojanja su potekla od skupine entuzijasta s Medicinskog fakulteta u Splitu i časopisa *Croatian Medical Journal*, koji su u Cochrane kolaboraciji vidjeli priliku za poboljšanje medicinske prakse i predstavljanje Cochrane knjižnice - važnog izvora informacija za donošenje kliničkih odluka - zdravstvenim djelatnicima.

Cochrane kolaboracija

Cochrane kolaboracija je jedinstvena svjetska neprofitna organizacija čiji je cilj pomoći u donošenju informiranih odluka za sve oblike zdravstvene skrbi pripremanjem, održavanjem i promicanjem dostupnosti sustavnih preglednih članaka o učincima zdravstvenih intervencija (1). Obzirom da se sustavni pregledni članci zasnivaju na zahtjevnoj metodologiji, varijabilne su kvalitete, te im prijete opasnost od brzog zastarijevanja, zadatak Cochrane kolaboracije je da izbjegava dupliciranje, potiče autore da obnavljaju vlastite pregledne članke, promiče svoje resurse i pruža podršku autorima preglednih članaka.

Cochrane kolaboracija je osnovana 1993. godine te nosi ime britanskog epidemiologa, Archija Cochranea. Podatci iz Cochrane knjižnice iz 2004. godine pokazuju da više od 11,500 pojedinaca, od kojih je polovica autora Cochrane sustavnih preglednih članaka, u više od 90 zemalja radi za Cochrane kolaboraciju. Taj broj se povećavao za otprilike 20% svake godine u posljednjih pet godina. Povećanje broja suradnika iz zemalja s nižim, nižim srednjim i višim srednjim dohotkom je čak i veći, povećao se na više od 1000 (9.3%) 2004. godine - što je povećanje od 42% u odnosu na 2003.

godinu, te 248% više od 2000. godine (2).

Članovi Cochrane kolaboracije su organizirani u pet cjelina: I) Cochrane skupine za pregledne članke koje se sastoje od ljudi koji pripremaju, održavaju i obnavljaju Cochrane pregledne članke i ljudi koji ih podupiru u tom procesu, II) Cochrane centara i ogranaka, kao što je HOTCC, koji podržavaju Cochrane suradnike i njihove aktivnosti u njihovom zemljopisnom i jezičnom području, III) Skupine za metode koje razvijaju nove metodologije za Cochrane sustavne pregledne članke, IV) Mreže koje se fokusiraju na druge dimenzije zdravstvene skrbi osim konkretnih zdravstvenih problema, kao što je smještaj u kojem se pruža njega, tip korisnika ili tip intervencije, te V) Mreže pacijenata koja pruža informacije i forum za umrežavanje među korisnicima (uglavnom pacijentima) (2).

Glavni proizvod Cochrane kolaboracije je *Cochrane knjižnica* koju objavljuje izdavačka tvrtka John Wiley and Sons. Suradnja s komercijalnim izdavačem ima neke prednosti i mane. Prednost ove kooperacije je da Cochrane kolaboracija ne treba trošiti svoje oskudne resurse i osoblje na proces objavljivanja i oglašavanja preglednih članaka, a prihodi dobiveni od pretplata se dijele između poduzeća Wiley i Cochrane kolaboracije. Glavna mana je da je komercijalni izdavač upravo to – komercijalan – pa stoga *Cochrane knjižnica* nema publikacije s otvorenim pristupom. Za pristup je potrebno imati osobnu pretplatu ili pretplatu preko ustanove. Mnoge zemlje su pribavile nacionalni pristup što znači da se Knjižnici može pristupiti s bilo kojeg računala u toj zemlji. Wiley također omogućuje besplatni pristup Cochrane knjižnici za najsiromašnije zemlje. Kako bi spriječili sukob interesa, Cochrane centri su suočeni s ograničenjima pri prihvaćanju financiranja od korporativnih sponzora, posebice farmaceutskih kompanija.

Cochrane knjižnica

Cochrane knjižnica je zbir baza podataka koje sadrže visokokvalitetne dokaze za informirano odlučivanje u zdravstvu (1). Cochrane sustavni pregledni članci predstavljaju najvišu razinu dokaza za donošenje odluka u kliničkom liječenju.

Sustavni pregledni članak je pregled literature fokusiran na jedno pitanje, a koji pokušava identificirati, procijeniti, izabrati i sintetizirati sve visoko-kvalitetne znanstvene dokaze relevantne za postavljeno pitanje. Sustavni pregledni članci visoko-kvalitetnih randomiziranih kontroliranih pokusa su ključni za medicinu utemeljenu na dokazima. Razumijevanje sustavnih preglednih članaka i načina na koji se mogu implementirati u praksu danas je nužno za sve profesionalce zaposlene u zdravstvu. Sustavni pregledni članci mogu sadržavati meta-analizu, statističku metodu koja kombinira rezultate više različitih studija, ali isto tako postoje i sustavni pregledni članci kod kojih meta-analiza nije prikladna zbog niza razloga (3).

Uz Cochrane pregledne članke, *Cochrane knjižnica* pruža i druge izvore pouzdanih informacija: druge sažetke sustavnih pregleda, procjene tehnologije, ekonomske procjene te individualna klinička ispitivanja – svi raspoloživi dokazi su sakupljeni na jednom mjestu (4). *Cochrane knjižnica* sadrži slijedeće resurse: Cochrane bazu sustavnih preglednih članaka (engl. *Cochrane Database of Systematic Reviews*), Bazu sažetaka preglednih članaka o učincima (engl. *Database of Abstracts of Reviews of Effects*), Cochrane središnji registar kontroliranih pokusa (engl. *Cochrane Central Register of Controlled Trials*), Registar Cochrane metodologije (engl. *Cochrane Methodology Register*), Bazu procjena zdravstvene tehnologije (engl. *Health Technology Assessment Database*), te Bazu ekonomskih evaluacija Nacionalne zdravstvene službe (engl. *National Health Service Economic Evaluation Database*). Drugo izdanje Cochrane knjižnice je 2009. godine sadržavalo 5785 članaka od kojih 3826 dovršena sustavna pregledna članka i 1959 protokola (4).

Objavljivanje Cochrane sustavnog preglednog članka

Prvi korak za započinjanje Cochrane sustavnog preglednog članka je pretraživanje Cochrane knjižnice i sadržaja vezanog za odabranu temu kako bi se osiguralo da već nije objavljen sustavni pregledni članak na tu temu. Ukoliko takav pregledni članak ne postoji, potrebno je utvrditi u koju od 52 Cochrane skupine za pregledne članke spada odabrana tema. Nadalje je potrebno kontaktirati odgovarajuću Skupinu za pregledne članke i predložiti naslov preglednog članka. Obzirom da Cochrane kolaboracija svakako želi izbjeći dupliranje, jedan naslov može pripadati samo jednom autoru ili skupini autora. Nakon što je naslov prihvaćen, nitko drugi ne može početi pripremati Cochrane sustavni pregledni članak na istu temu. Nakon prijave naslova, Skupina za pregledne članke očekuje da autor(i) podnesu protokol unutar 6 mjeseci. Protokol se sastoji od uvoda koji se sastoji od opisa postojećeg znanja o toj temi te od opisa metoda koje će se koristiti, uključujući detalje o strategiji pretraživanja, ključne riječi za pretraživanje literature i baze podataka koje će se pretraživati. Nakon podnošenja protokola, Skupina za pregledne članke ga ocjenjuje, zatim ga šalje na recenziju neovisnim stručnjacima, nakon čega javlja povratnu informaciju autorima. Nakon

prihvaćanja, protokol se objavljuje u Cochrane knjižnici. Autori zatim započinju s pregledavanjem literature na temelju protokola i sastavljanjem preglednog članka. Obično je potrebno od 12 do 24 mjeseca za pripremanje preglednog članka nakon prihvaćanja protokola.

Cochrane knjižnica je međunarodna publikacija indeksirana u Current Contents časopisima i njen čimbenik odjeka (engl. *impact factor*) za 2009. godinu je 5,65, što znači da je publikacija u Cochrane knjižnici vrlo vrijedna ne samo za napredak medicinske prakse, već i za osobni napredak u karijeri te se može koristiti za akademsko napredovanje. Pripremanje sustavnog preglednog članka korištenjem Cochrane metodologije nije jednostavno, no najvažnija razlika između Cochrane skupine za pregledne članke i neke druge međunarodne publikacije jest da je Cochrane skupina voljna raditi s autorima sve dok protokol ili pregledni članak ne budu dovoljno dobri za publikaciju. Ukoliko je autor voljan učiti i popravljati svoj pregledni članak, naposljetku će ga sigurno i objaviti. U drugim časopisima publikacije se ne nude uredništvu kao naslovi, već kao gotov proizvod – dovršeni članak – koji vrlo lako može biti odbijen.

Cochrane kolaboracija i javno zdravstvo

Cochrane kolaboracija je zainteresirana za procjenu učinkovitosti intervencija u svim područjima skrbi o ljudskome zdravlju, pa tako i u javnome zdravstvu. Cochrane Public Health Group je skupina odgovorna za izradu sustavnih pregleda o učinkovitosti intervencija na populacijskoj razini koje nastoje utjecati na društvene odrednice zdravlja i blagostanja. Povijest ove skupine seže u 1996. godinu, kada je osnovana Cochrane Mreža za promicanje zdravlja, sa sjedištem u Velikoj Britaniji i Kanadi. Godine 1999. preimenovana je u Mrežu za promicanje zdravlja i javno zdravstvo. U travnju 2008. godine službeno je registrirana Cochrane Public Health Group, koja danas ima više od 500 suradnika iz 50-ak zemalja svijeta. Teme kojima se ova skupina bavi obuhvaćaju, među ostalim, raspodjelu dohodaka i financijske intervencije, obrazovanje, javnu sigurnost, stanovanje, prirodni okoliš, opskrbu i pristup hrani, prijevoz i zapošljavanje. Cochrane Public Health Group je dosad objavio 41 sustavni pregled, od kojih najveći broj vezan uz intervencije za prevenciju ozljeda, npr. „Kacige za prevenciju ozljeda u motociklista“ ili „Intervencije u zajednici za prevenciju opekotina u djece“. Glavna urednica ove skupine je prof. Elizabeth Waters sa Sveučilišta Deakin u Melbourneu, u Australiji.

Osim Cochrane Public Health Group, postoje i druge skupine koje se bave temama i pitanjima od interesa za javnozdravstvene djelatnike, npr. Effective Practice and Organisation of Care Group, Occupational Safety and Health Group, Drugs and Alcohol Group, Tobacco Adiction Group, Consumer and Communication Group itd.

Pristup Cochrane kolaboraciji u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini

Prema podacima Svjetske banke, Hrvatska spada u zemlje s visokim, a Bosna i Hercegovina u zemlje s višim srednjim dohotkom, te stoga nemaju pravo besplatnog pristupa Cochrane knjižnici. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske plaća pristup na Cochrane knjižnicu, no samo za članove biomedicinskog konzorcija koji uključuje medicinske fakultete i bolnice u Hrvatskoj koje su povezane na Hrvatsku akademsku i istraživačku mrežu (CARNet). U Bosni i Hercegovini pristup punom sadržaju Cochrane knjižnice nije službeno dostupan nikome.

Zdravstveni radnici i korisnici u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini mogu pregledavati mrežnu stranicu Cochrane knjižnice te steći uvid u njen sadržaj, no ne mogu pristupiti cijelim člancima. Studenti i zaposlenici institucija koje spadaju u biomedicinski konzorcij u Hrvatskoj mogu pristupiti cijelim tekstovima Cochrane knjižnice spajanjem na Centar za online baze podataka (www.online-baze.hr), zatim odabirom portala OVID SP koji zatim vodi na EBM pregledne članke Cochrane knjižnice. Proxy serveri omogućuju članovima biomedicinskog konzorcija da koriste vlastito ime i lozinku za pristup na Cochrane knjižnicu i mnoge druge besplatne resurse čak i s udaljenih lokacija. HOTCC nastoji lobirati za nacionalni pristup Cochrane knjižnici u Hrvatskoj te je svaki oblik podrške u ovom nastojanju dobrodošao.

Hrvatski ogranak Talijanskog Cochrane centra i njegovi ciljevi

Glavni cilj HOTCC-a je prijenos znanja koji uključuje trajno obrazovanje i širenje informacija o raspoloživim dokazima iz istraživanja. Glavni godišnji događaj u organizaciji HOTCC-a je hrvatski Cochrane simpozij, koji se dosad održao tri puta na Medicinskom fakultetu u Splitu, a ove je godine (2011.) organiziran u okviru Polugodišnjeg Cochrane sastanka, na kojemu se okupilo više od 70 vodećih ljudi kolaboracije. Osim toga HOTCC nudi besplatni tečaj trajne izobrazbe o pripremanju i održavanju Cochrane sustavnog preglednog članka na hrvatskom jeziku koji je dostupan hrvatskim zdravstvenim djelatnicima i za koji se dobivaju bodovi Hrvatske liječničke komore. HOTCC želi pružiti edukaciju o Cochrane kolaboraciji i Cochrane knjižnici na hrvatskom jeziku kako bi motivirao

zdravstvene djelatnike i korisnike da se aktivno uključe u medicinu utemeljenu na dokazima korištenjem njenih principa i stvarajući najbolje dokaze.

HOTCC ima puno ambicioznije ciljeve koji uključuju osiguravanje sredstava za školarine koje bi omogućile izradu sustavnih preglednih članaka uz puni angažman, lobiranje za nacionalni pristup Cochrane knjižnici, osnivanje Cochrane skupine za pregledne članke u Hrvatskoj, kao i širenje aktivnosti u drugim zemljama jugoistočne Europe. No za početak je potrebno osvijestiti znanje o postojanju Cochrane knjižnice, o njejoj dostupnosti za biomedicinski konzorcij te mogućnosti da zdravstveni djelatnici postanu njen dio. U posljednjim desetljećima, Cochrane kolaboracija se razvila u zrelu, međunarodno priznatu organizaciju koja ispunjava svoje ciljeve (5). Želja Hrvatskog ogranka Talijanskog Cochrane centra je da u bliskoj budućnosti postigne isto.

Reference

1. Grimshaw JM, Santesso N, Cumpston M, Mayhew A, McGowan J. Knowledge for knowledge translation: the role of the Cochrane Collaboration. *J Contin Educ Health Prof* 2006;26(1):55-62.
2. Collaboration TC. www.cochrane.org. Pristup: 15.3.2011.
3. Bartolucci AA. Describing and interpreting the methodological and statistical techniques in meta-analyses. *Biochimica Medica* 2009;19(2):127-36.
4. Library TC. www.thecochranelibrary.org. Pristup: 15.3.2011.
5. Green S, McDonald S. Cochrane Collaboration: more than systematic reviews? *Intern Med J* 2005;35(1):3-4.

Kontakt:

Dr. sc. Dario Sambunjak, dr. med.
Katedra za istraživanja u biomedicini i zdravstvu
Medicinski fakultet Sveučilišta u Splitu
Šo